

mind a fehérgalléros, mind a szervezett gazdasági bűnözés nemzetközi csápjainak megkapaszkodását.

Az említett konferenciák olyan következtetést vontak le a konferenciákon elhangzott nemzeti beszámolók alapján, miszerint a szervezett bűnözés eszkalálódásával szemben csak a regionálisan kidolgozott, illetve megvalósított kriminálpolitikai stratégia vezethet eredményre.

Visszatérve a bűnüldözés humán oldalához, nem lehetünk túlságosan optimisták. A fluktuáló, rosszul fizetett szakemberek mondhatni nem igazán érdekeltek a fehérgalléros bűnözéssel szembeni harcban. Kicsit továbbmenve, ez többé-kevésbé elmondható a kutatók, kriminológusok vonatkozásában is.

Ez a tárgykör olyan hihetetlenül összetett, interdiszciplináris jellegű, hogy a kivételes szaktudással bíró szakemberek jobban megtalálják a számításukat a gazdasági élet, bankszféra vezető pozícióiban.

A kutatások managementje igen szolidnak mondható. Különösen visszafogott a fehérgalléros bűnözés személyi oldalának vizsgálata. Az Amerikai Egyesült Államokban, ahol valóságos "kultusza" van eme tárgykör tudományos igényű megközelítésének, számos vizsgálat - kutatás realizálódott az elkövetőket illetően.

Az egyik vizsgálati következtetés azt állapította meg, hogy a "tipikus köztörvényes bűnöző" a harmincas éveiben járó néger, színesbőrű férfi, míg a "tipikus fehérgalléros bűnöző" a negyvenes fehér férfi.

A Magyar Kriminológiai Társaság az egyik legelismertebb, legtekintélyesebb tudományos kör. Úgy gondolom, pályázatok kiírásával, szponzorok keresésével elősegítheti a fehérgalléros bűnözés hazai kutatása hagyományainak megteremtését.

Tóth Erika (hivatásos pártfogó, Fővárosi Bíróság):

A KÖZÉRDEKŰ MUNKA BÜNTETÉS VÉGREHAJTÁSÁNAK GYAKORLATI TAPASZTALATAI

A mai magyar büntetésvégrehajtásban a végrehajtás oldaláról leginkább elutasított büntetési forma a közérdekű munka büntetés. A végrehajtás nehézségeivel főképp a hivatásos pártfogók, a büntetésvégrehajtási intézetek és a munkáltatók találkoznak. Kérdés az, mi lehet az oka a közérdekű munka letöltése nehézségeinek, hol kell keresni a végrehajtás buktatóit.

A gyakorlatban tapasztalt gondokat a statisztikai adatok is alátámasztják. 51 folyamatban lévő, véletlenszerűen kiválasztott budapesti akta áttanulmányozása azt a következtetést engedi levonni, hogy jóval magasabb a büntetést nem töltők aránya a büntetést töltőkkel szemben.

51 személy közül	büntetését tölti:	14	25 %
	körözést adtak ki:	23	45 %
	jelenleg szabadságvesztés büntetést tölt:	7	
	elhalálozott:	1	
	egészségi okok miatt szakították félbe:	3	
	egészségi okok miatt nem hajtható végre:	3	

Hasonló a letöltők és le nem töltők aránya 1993-ban, 1994-ben.

Budapesten 1993-ban 20 elítéltből

letöltötte:	6	30 %
átváltoztatták büntetését:	8	40 %

1994-ben 62 elítéltből

letöltötte:	19	30 %
átváltoztatták:	25	40 %

1995-ben 75 elítéltből

letöltötte:	20
átváltoztatták:	4
folyamatban van a letöltés:	48

1996-ban 112 elítéltből

letöltötte:	3
folyamatban van a letöltés:	91

A folyamatban lévő ügyek nem a végrehajtás sikerére utalnak, ha figyelembe vesszük, hogy az ítélező bíróságok gyakran szabnak ki 30, 40, 50, 60 napos büntetéseket. Kérdés, sikeren vagy kudarcnak értékelhető a végrehajtás oldaláról, ha az elítélt a 30 napos büntetését 3 évig tölti?

A közérdekű munka büntetés kérdéseit vizsgálhatjuk a közvélemény, a munkáltató és az elítélt oldaláról.

1. A közvélemény

A tömegkommunikáció gyakran idéz olyan véleményeket az utca emberétől, melyek a bűncselekményt elkövetők társadalmi elszigetelését követelik. Érthető emiatt, hogy az emberek azon része, akik ismerik e büntetési formát, nehezen fogadják azokat a törekvéseket az igazságügy részéről, melyek

éppen a szabadságvesztés büntetésben résztvevők számának csökkentését célozzák. Hasonlóan kevesen fogadják megértéssel azt az egyébként rendkívül helyes jogalkotói törekvést, mely e büntetési nem kiszabásával az elítéltek családban maradását, a családi közösség megtartását tűzte ki célul a büntetés ideje alatt is.

2. A munkáltató

A munkáltatói oldalról a közérdekű munka végrehajtásával kapcsolatban felmerülő kérdések részben a végrehajtással kapcsolatos tájékozottságot ölelik fel, és a fogadókésztséget a végrehajtásban meghatározott feladatok terén. Fontos kérdés még, hogy melyek azok a munkáltatók, akik hajlandók közérdekű munka büntetésre ítélteteket foglalkoztatni, és milyen elvárásaik vannak az elítéltekkel szemben a munkáltatásban.

A közérdekű munka büntetésről a munkáltatók nincsenek tájékoztatva. A munkaügyi központoknak kellene a munkahelyi címek megjelölésével részt venni a végrehajtásban, azonban a munkaügyi jogszabály (1996. évi CVII. törvény 16.§.(1).f.pontja) még 1996-ban is a szigorított javító-nevelő munka végrehajtásával kapcsolatos feladatokról rendelkezik. A közérdekű munka büntetéséről a Fővárosi Munkaügyi Központ vezetője is csak 1997-ben hallott először pártfogói közreműködéssel. Jelenleg van folyamatban annak a stratégiának a kiépítése a munkaügyi központok részéről, melyek a munkáltatók bevonására vonatkoznak a közérdekű munka végrehajtásában.

A jogalkotó célja e büntetési nem bevezetésével a közérdekűben végzett munka alkalmazása jóvátételi szándékkal a társadalom felé. A közszolgálati intézmények nagy része azonban, a tapasztalatok szerint, mereven elzárkózik a közérdekű munkára ítélt alkalmazásától. Ennek egyik oka, hogy még nem tanulták meg beépíteni a költségvetésükbe az ingyenes munkaerőt, másrészt a közérdekű munkára ítélt elítélt, és főképp nagyon elleni bűncselekmények miatt elítélt. A közszolgálati intézmények kiskorúak vagy önmaguk ellátására képtelen

betegek, öreg emberek ellátásával foglalkoznak. A "közérdekű" munkavégzése folyamatos felügyeletet igényelne a munkáltató részéről, melynek biztosítása nagyobb költség vonzatú, mint amit a "közérdekű" foglalkoztatása által biztosított ingyenes munkaerő alkalmazása jelenthet.

De más, nem közszolgálati intézmény munkáltatóknál is hasonlókat tapasztalhatunk. A munkáltatókat nem érdekli a munkavégzés büntetési célja, a büntetésvégrehajtási folyamatban való részvétel számukra jelenleg nem jelent előnyt. Teljes értékű munkaerőre van szükségük, olyanokra, akik képesek folyamatosan, a munkafegyelem megsértése nélkül, szakmailag megbízhatóan egy adott munka elvégzésére.

Meg kell említeni a közhasznú társaságokat, akik a fővárosi tapasztalat szerint, hajlandók a közérdekű munkára ítéleteket foglalkoztatni. Budapesten a közérdekű munkára ítétek 60 %-a közhasznú társaságoknál tölti büntetését, illetve tölthetné, csak hogy a közhasznú társaságok visszajelzése szerint a közérdekű munkára ítétek zöme munkavégzésre alkalmatlan.

Kik azok, akik a közérdekű munka büntetés letöltésére alkalmasak? A sikeres végrehajtás milyen személyi feltételek figyelembe vételét igényli az ítéletet hozó bíróságtól?

3. Az elítélt

Talán meglepően hangzik, de a sikeres végrehajtás feltételei nem a végrehajtás oldalánál keresendők elsősorban. A közérdekű munka büntetés azon büntetési nemhez tartozik, melynél fontos feladata lenne a bűncselekményt megítélő és az ítéletet kiszabó bírónak a vádlott életvitelének megismerése. Ehhez a megállapításhoz gyorsan hozzá kell tenni, hogy nincs szüksége jelentős pszichológiai ismeretekre ahhoz, hogy a vádlott oldaláról nézve a közérdekű munka büntetés végrehajtásának sikerét vagy sikertelenségét helyesen jósolja be.

A közérdekű munka büntetésnek három fontos eleme van:

1. büntetés
2. közérdek
3. munka

A végrehajtás tekintetében a legfontosabb kérdés - az elkövetett bűncselekmény minősítésén kívül - a vádlottra vonatkozóan, hogy rendelkezik-e a megfelelő munkavégző képességgel, képes-e folyamatosan, rendszeresen egy adott cél érdekében fizikai, szellemi erőit integrálni.

A jogszabály a bírótól a munkaképesség ismeretét várja el. Különbséget kell tenni a munkaképesség és a munkavégző képesség között. A munkaképesség megítéléséhez elegendő ismerni a fizikai állapotot és az iskolai végzettséget. A munkavégző képesség ezeken felül a szocializációs folyamat függvénye is. A munkavégző képesség nem veleszületett tulajdonsága az embernek. Az embert a veleszületett képességei csak egy hosszadalmas tanulási folyamat után teszik alkalmassá a társadalmi beilleszkedésre, családalapításra, munkavégzésre. Ez a tanulási folyamat a szocializáció, melynek alrendszere a munkaszocializáció. A munkaszocializáció tanulási folyamata a társadalmi munkavégzéshez szükséges képességek megszerzésének folyamata. Akkor tekinthető sikeresnek az egyén életében, ha képes folyamatosan, rendszeresen, egy adott cél érdekében fizikai, szellemi erőit mozgósítani.¹ Ha képes az interperszonális környezetében felmerülő konfliktusokat megfelelően kezelni, nem enged érzelmi-indulati életének szabad folyást, személyközi döntései nincsenek hirtelen kirobbanó indulatoknak alávetve.² Ha képes szükségletei kielégítésének prolongálására. Magyarországon az elmúlt negyven évben az aktív dolgozók jelentős része a havi bérkifizetések köré szervezte életét, mely a szükségletek rangsorolását, kielégítésének eltolását jelentette.³

Kik azok, akiknél a közérdekű munka büntetés végrehajtása sikertelen vagy kétes kimenetelű lehet:

1. Nem alkalmas a közérdekű munka büntetésre az a személy, akinek a munkaszocializációja sérült. Ismérve: folyamatos munkaviszonnyal soha nem rendelkezett, vagy már hosszú évek óta nem rendelkezik, megélhetését bűncselekményekből vagy alkalmi munkából biztosítja.

a, Az alkalmi munkások ezen csoportja: nem napi rendszerességgel dolgozik,

b, a munkával szerzett keresetet nem tudja félretenni, a keresetet a család ételmezésére vagy saját ételmezésére fordítja,

c, a munka jellege szakképzettséget nem igényel: kukázás, papírgyűjtés, utcai árusítás.

2. Nem alkalmas a közérdekű munka büntetésre a hajléktalan. A hajléktalanok életmódja, életvitele a napi szállás, ingyenes koszt, mosdás lehetősége, illetve ezek szerzése köré csoportosul. A sorbanállás a szállásért, a zsíros kenyérért több órás foglalatosság. Életvitelük miatt egészségileg is alkalmatlanok a munkára, alultápláltak, tartós erőkifejtésre alkalmatlanok. Gyakori, hogy a személyi higiénés követelmények be nem tartása miatt a környezet utasítja el a velük való együtt dolgozást.

3. Nem alkalmas a közérdekű munka büntetés letöltésére a kábítószeres, alkoholisták. Elsősorban a fizikai állapotuk, a hiányállapotban fellépő szorongásuk, bizonytalanságaik miatt nem képesek a büntetésvégrehajtásban való részvételre.

Részlegesen alkalmas a közérdekű munka büntetésvégrehajtásban való részvételre a feketemunkások csoportja.

A bíróságnak az ítélelhozatalakor nem feladata tisztázni a jövedelemszerző tevékenységet. Gyakori, hogy abban az esetben, ha nem rendelkezik a vádlott folyamatos, bejelentett munkaviszonnyal, alkalmi munkásként van az ítéletben definiálva. Az alkalmi munkásoknak is több csoportjuk van. Az egyik csoport ismérveit a nem alkalmasok csoportjában soroltam el, a másik csoportot azonban a bejelentetlen munkaviszonyra tekintettel feketemunkásoknak is nevezhetjük. Jellemzőik:

a, folyamatos munkavégzés,

b, szakipari tevékenységhez kötött munka,

c, sokszor havi bérezésű a tevékenység,

d, vállalkozó alkalmazásában áll hosszabb ideje bejelentetlenül.

Az alkalmi munkások ezen csoportja azonban további alcsoportokra bontható a közérdekű munka végrehajtása során tanúsított viselkedésük alapján.

1, szándékában áll a büntetést letölteni, a munkavégző képessége nem sérült, a közérdekű munka büntetést letölti;

2, nem áll szándékában letölteni, emiatt a pártfogót gyakran azzal vádolja, hogy mint a közérdekű munka végrehajtásában részt vevő, oka lehet a kieső kereset miatt a család éhezésének, nyomorának.

Megállapításaim alátámasztására ismertetem azokat a vizsgálati eredményeket, amelyeket a fent említett budapesti akták áttanulmányozása során szereztem:

76 közérdekű munkára ítélt közül:

büntetését letöltötte: 41

átváltoztatták büntetését

szabadságvesztésre: 13

(Illetékesség megváltozása miatt 11 aktát más megyébe tettek át, előzetesen letöltötte büntetését 5 fő, egészségi állapota miatt nem végrehajtható 5 főnél, elhunyt 1 fő.)

Összehasonlítottam a két csoport adatait:

	letöltötte	átváltoztatták
	41	13
Iskolai végzettség		
8 általános	22 (54 %)	5 (38 %)
szakipari	18 (40 %)	6 (46 %)
érettségi	1	1

Családi Állapot:		
nős	10	1
nőtlen	9	3
elvált	8	3
élettársi viszony	14	5
Lakás		
állandó bejel.van	41	11
hajléktalan	-	2
Munkaviszony		
bejelentett és		
bejelentetlen	25	2
munkanélküli	2 (65 %)	-
alkalmi munkás	8	11 (84 %)
segélyezett	2	-
eltartott	4	-

(Megjegyzés: a feketemunkásokat az állandó munkaviszonnyal rendelkezők közé soroltam, ha az ítéletben fel volt tüntetve, hogy hosszabb ideje vállalkozó mellett végeznek munkát. Alkalmi munkásnak tekintetem az elítéltet, ha ítéletében a bíró utalt a végzett munka alkalmi, rendszertelen jellegére /papírt gyűjt, kukázik stb./)

A büntetést letöltők körében jóval magasabb a folyamatos munkavégzők aránya, mint az átváltoztatott büntetésűeknél. Ezek az eredmények azt az állítást támasztják alá, hogy a folyamatos munkaviszony, amely megfelelő munkavégző képességre épül, egyik legfontosabb feltétele a közérdekű munka végrehajtás sikerének.

Jelentős különbség figyelhető meg a két csoport között abban is, hogy milyen típusú bűncselekményekért lettek elítélve:

	akik letöltötték	akiknél átváltoztatták
	41	13
vagyon elleni bcs.	21 (51 %)	11 (84 %)
személy elleni bcs.	7 (41 %)	1 (9 %)
vegyes típusú	3	1

Az adatok arra utalnak, hogy a személy elleni bűncselekményt elkövetők gyakrabban töltik le a közérdekű munka büntetésüket, mint a vagyon elleni elkövetők.

Feltételezésem szerint a végrehajtás sikerességét befolyásolja az is, hogy töltött-e, illetve mennyi időt töltött az elítélt korábban szabadságvesztés büntetést. Tapasztalat szerint azoknál az elítélteknél, akik komolyabb bűnözői múlttal rendelkeznek és több évet töltöttek bv. intézetekben, nincs visszatartó ereje a néhány napos börtönbüntetésnek.

	akik letöltötték	akiknél átváltoztatták
több évet volt bv.intézetben	22 (53 %)	7 (53 %)
korábban elítélt, de nem volt még szab.veszt.intézetben	12 (29 %)	3 (23 %)
nem volt még elítélve	7 (17 %)	2 (15 %)

Az adatok nem támasztják alá ezt a megállapítást. Csak finomabb elemzés tudná kimutatni, hogy a hosszabb időt szabadságvesztési intézetben töltők esetében csak nagyon komoly számú pártfogói megkeresés, családlátogatás, többszöri elhelyezés, segítségadás szükséges ahhoz, hogy a végrehajtás sikeres legyen. Véleményem szerint a végrehajtás sikeresebb lehetne, ha a pártfogó felügyeletet kombináltan alkalmazná a magyar jog a közérdekű munka büntetés végrehajtásával.

Jelenleg a hivatásos pártfogó feladata a közérdekű munka végrehajtásánál az elítélt felkutatása, a munkahelyen történő elhelyezése, illetve a munkahely végrehajtói tevékenységének

ellenőrzése. A gyakorlatban azonban a pártfogó sok esetben rákényszerül a közérdekű munka büntetés végrehajtásánál a pártfogói eszközrendszer használatára, mert enélkül a büntetés sok esetben végrehajthatatlan lenne.

Pl. hajléktalan közérdekű munkára ítélt személynél a következőképpen jelenik meg a kombinált alkalmazás:

elítelt megkeresése	-	- km végrehajtás
iratok beszerzése, felruházás,		
szálláskeresés		- pártfogói tevékenység
munkahely keresés		- km végrehajtás
folyamatos megbeszélések az		
elítelttel		- pártfogói tevékenység

A pártfogó felügyelet alkalmazása a közérdekű munkára ítéltnél a jelentkezési kötelezettség szigorúbb számonkérését jelentené az elítelt felé. A gyakoribb elítelt, pártfogói találkozás azonban nem öncélú, hisz a személyes találkozások során a pártfogó segíthet a munkavégzésben felmerülő nehézségek kezelésében, akár a végzett munka természete, akár a szociális környezettel kapcsolatos konfliktusok jelentenek problémát.

Pl. fiatal cigány értelmi fogyatékos számára a leghumánusabb munkáltatói hozzáállás ellenére is vannak nehézségek a közérdekű munka letöltésében. Más ügyben kiszabott felfüggesztett büntetés mellett alkalmazott pártfogó felügyelet párhuzamos alkalmazásával lehetőség adódott arra, hogy az elítelt gyakoribb meghallgatásával, a felmerülő problémák kezelésével segítse a pártfogó végrehajtás folyamatát.

Különösen a problémás - többszörösen visszaeső, stb. - közérdekű munkára ítélt esetében magas a pártfogói intézkedések száma, ami a pártfogó felügyelet és közérdekű munka végrehajtásának bújtatott összekapcsolását jelezheti. A pártfogó felügyelet végrehajtása során a hivatásos pártfogó átlag évente egy, esetleg két alkalommal keresi fel otthonában az elíteltet, az intézkedések és személyes találkozások száma évente öt-tíz körül mozog. A közérdekű munkára ítélt esetében a pártfogó évente négy-öt alkalommal is rákényszerül az elítelt személyes felkeresésére, és az alkalmazott intézkedések száma is

kirívóan magas, húsz és ötven közötti. Az akták tanulmányozása során találtam olyan ügyet, melyben a pártfogó két év alatt hatszor kereste fel az elíteltet otthonában és az alkalmazott intézkedések száma elérte a hetvenet. A magas intézkedési szám, a gyakori családlátogatás célja az elítelt ismételt bevonása a végrehajtás folyamatába.

A pártfogó felügyelet és a közérdekű munka együttes alkalmazása nem ismeretlen Angliában, ahol a közérdekű munkára ítélt esetében a pártfogó felügyelet kezdési napja az ítélet jogerőre emelkedése, befejezése a büntetés letöltésének időpontjához kapcsolódik.

Összefoglalva, a közérdekű munka büntetés végrehajtása sikeres azoknál az elítéltnél, akik:

- az ítélet kiszabásakor vagy előtte folyamatos munkaviszonnyal rendelkeznek, vagy a munkánélküli járadékra jogosultak,

- első büntényesek, vagy még szabadságvesztés büntetést nem töltöttek,

- személy elleni bűncselekmény miatt ítélték el őket.

Az ítélet kiszabásakor a személyi feltételek figyelembe vételének elmulasztása növelheti a szabadságvesztésre átváltoztatott büntetések számát. Az átváltoztatással a közérdekű munka humánus jellege vész el, a család integrációja sérül, és az eredeti jogalkotói céllal ellentétben a bv. intézetben levő elítéltek száma nő.

A végrehajtás oldaláról egyéb gondokat is fel kell említeni:

1. az ítéletben feltüntetett, az elítelt tartózkodási helyére vonatkozó adatok használhatósága. A vizsgált akták 29 %-ában a közérdekű munka büntetés végrehajtása az elítelt keresésével, körözés kiadásával kezdődött.

2. Az elítéltek nincsenek tájékoztatva a közérdekű munka végrehajtásában rájuk háruló feladatokról, kötelezettségekről. A pártfogói feljegyzések gyakran utalnak az elítelt tájékoztatatlanságára: "örülök, hogy elhelyeznek, legalább lesz keresetem"; "ha én ezt tudom, hogy ilyen nehézkes az elhelyezkedés, pénzbüntetést kértem volna".

Az első fokon eljáró bíró sok esetben részleges információkat nyújt a közérdekű munka büntetéséről az ítéletbe beépítve, ezek azonban nem elegendők az elítélt tájékoztatására.

3. Az elítélt elérhető, szándékában áll a büntetés letöltése, azonban a munkáltató csak hétközben tudja alkalmazni, akkor azonban kereső tevékenységet folytat.

A munkahely felkutatása megyénként eltérő nehézségű, de véleményem szerint a magángazdálkodók bekapcsolása pártfogói ellenőrzéssel a közérdekű munka végrehajtásába, a munkahelyi elhelyezés nehézségeit csökkentené. A vállalkozó az általa foglalkoztatott munkás után - a munkával töltött napok arányában - előre meghatározott nagyságú összeget fizethetne be egy megyei közalapítványba, mellyel az adott önkormányzat a köz érdekében gazdálkodhat.

4. A közérdekű munka átváltoztatása letöltendő szabadságvesztésre a büntetésvégrehajtási intézetek számára is nehézséget jelent. A nevelők közlése szerint a rövid tartamú büntetést töltő elítéltek nem hajlandók beilleszkedni az intézet rendjébe, súlyos fegyelmezési problémát hordoznak, melynek kezelésére a bv. intézetek még nincsenek felkészülve.

A végrehajtás nehézségein segítene az a gyakorlat, melyet Angliában folytatnak. Az ítélelhozatalkor, illetve jogerőre emelkedése után még az első fokon eljáró bíróságon lehetne az elítéltet írásban tájékoztatni a büntetés letöltésével kapcsolatos feladatokról, és a végrehajtásban részt vevő hivatásos pártfogók területi elhelyezkedéséről, fogadóórairól. A bíróságnak ez nem jelenthetne nagy adminisztratív leterhelést, azonban a végrehajtás folyamatát lerövidítené, a pártfogói tevékenységet az elítélt felkutatása helyett az elítélt elhelyezése, a munkahely keresés felé vihetné el.

A közérdekű munka végrehajtását tapasztalatom szerint a pártfogó személyisége, tudásanyaga nem befolyásolja. Megvizsgálva a közérdekűs aktáit, nem találtam olyan adatokat, melyek a pártfogói tevékenység kirívó eltéréseire utalnának. Nem találtam olyan adatokat, melyek arra utaltak volna, hogy egyes

pártfogóknál magasabb lenne a sikeresen befejezett ügy száma, vagy az ügyészégi felterjesztések száma.

Véleményem szerint a közérdekű munka végrehajtásának nehézségei nem elsősorban a pártfogói tevékenységet minősítik, a felmerülő problémák inkább az ítélelhozatal során az első fokon eljáró bíró ítéletkiszabási felelősségének kérdését vetik fel.

*****

Jegyzetek

¹ Kerecsi Klára: Pártfogók pórázon
A modern büntetőpolitika problémái Nagy-Britániában.
Magyar Kriminológiai Társaság, Bp. 1995. 52. old.

² id.m. 57-58. old.

³ Takács Jolán: A közérdekű munka
Börtönügyi Szemle 1995/2.sz.

⁴ Lukáts Ákosné - Jáger István: A közérdekű munka
elméleti és gyakorlati kérdései.
Kézirat, 1994.